27/05/2021

Κωνσταντίνος Παλαιολόγος: Ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου

Αυτοκέφαλες Εκκλησίες / Εκκλησία της Κύπρου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

«Ανήρ αγαθός ην και του κοινού κηδεμών» (Κριτόβουλος)

Του Χριστόδουλου Γ. Παχουλίδη

Η 29η Μαΐου φέρνει κάθε χρόνο στη μνήμη των Ελλήνων την αποφράδα Τρίτη της 29ης Μαΐου 1453, κατά την οποία η Κωνσταντινούπολη, «***το μάτι της Ανατολής*** *» και «****το κλειδί της Οικουμένης***» κατά τον ανώνυμο θρηνωδό, έπεσε στα χέρια των αλλοθρήσκων Τούρκων. Φέρει ακόμη στη μνήμη και την υπέροχη μορφή, του τελευταίου Αυτοκράτορα του Βυζαντίου, του ασκητικού αγωνιστή Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, του Εθνομάρτυρα (1449-1453), ο οποίος έπεσε μαχόμενος στην πύλη του Αγίου Ρωμανού «**αγωνιζόμενος ως λέων»,** για να αναχαιτίσει το χείμαρρο των εισβολέων, αλλά ζει και μένει θρύλος αθάνατος στην ψυχή και στο φρόνημα

του Ελληνικού Λαού.

Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος γεννήθηκε το έτος 1404. Ήταν ο τέταρτος γιός του Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου, του φιλόσοφου και συνετού Αυτοκράτορα (1391-1425) και της Ελένης Δραγάση, θυγατέρας του Σλάβου ηγεμόνα της Βορειοανατολικής Μακεδονίας Κωνσταντίνου Δραγάση, «***της εν Χριστώ τω Θεώ Αυγούστας και Αυτοκρατόρισσας των Ρωμαίων, της Παλαιολογίνας***», **κατά τον ιστορικό Φραντζή,** της μετέπειτα **Αγίας Υπομονής**. Λήγοντος του 1427 ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος ανέλαβε τη διοίκηση του Δεσποτάτου του Μορέως. Διακρίθηκε για τις αρετές και τις διοικητικές του δεξιότητες. Έλαβε πείρα της στρατιωτικής οργάνωσης των Τούρκων στα πεδία των μαχών. Επάνω του συγκεντρώθηκε η προσοχή ολόκληρου του Γένους. Όταν δε ο θρόνος της Βασιλίδας των πόλεων χήρευε, κλήθηκε από τη σύγκλητο, τον κλήρο, τους άρχοντες και το λαό, να αναλάβει τη διοίκηση της Αυτοκρατορίας το έτος 1449, σε ηλικία 45 χρόνων. Αποδέχτηκε την εκλογή, γνωρίζοντας τι τον περίμενε. Ήταν όμως έτοιμος και αποφασισμένος να αγωνιστεί και να δώσει τα πάντα για τη σωτηρία του Γένους.

Όταν ανήλθε στο Βυζαντινό θρόνο, η Κωνσταντινούπολη ήταν η σκιά του παλαιού εαυτού της. Το προπύργιο αυτό της Ευρώπης και του Χριστιανισμού, η κιβωτός της Ορθοδοξίας και το σκήνωμα του Ελληνικού Πολιτισμού, δεν είχε συνέλθει από το θανάσιμο κτύπημα των Σταυροφόρων και μόλις που ανέπνεε. Το Ισλάμ είχε δημιουργήσει γύρω του ασφυκτικό κλοιό. Ο πληθυσμός ήταν ελάχιστος. Τα στρατιωτικά μέσα πενιχρά, ο στρατός ολιγάριθμος. Μόνη ελπίδα παρέμεινε ο Θεός.

Σώφρων, μετριοπαθής, φρόνιμος και ενάρετος ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος. «**Συνετός και πάρα πολύ μορφωμένος»,** όπως τον χαρακτηρίζει ο Κριτόβουλος, προβλέπει τα πάντα, αναπτύσσει μια ζηλευτή δραστηριότητα, κάνει ό,τι είναι ανθρωπίνως δυνατό, οργανώνει την άμυνα του Βυζαντίου όσον μπορεί πληρέστερα. Είναι ο «***Έλλεν Κωνσταντίνος***», όπως τον χαρακτηρίζει ένα δημοτικό τραγούδι της Τραπεζούντας. *Είναι* **«ο ενσαρκωτής της νέας Ελληνικής πνοής**», όπως διαπιστώνει ο Λάμπρου. «Είναι **ο Άγιος Αυτοκράτωρ»,** όπως τον αποκαλεί ο Τωμαδάκης. «***Ο πρώτος βασιλιάς των Νεοελλήνων»,*** όπως τον θέλει ο Βακαλόπουλος**.** Είναι αποφασισμένος για όλα. Δεν έχει σε μικρότερο βαθμό τις αρετές ενός Κόδρου, ή ενός Λεωνίδα. Έχει όμως να αντιμετωπίσει πιο δύσκολα προβλήματα από εκείνους.

Πριν προλάβει να ολοκληρώσει τις προετοιμασίες του, ανέρχεται στον τουρκικό θρόνο ο Μεχμέτ ο Β΄, στην ηλικία των 19 μόλις χρόνων. Φιλόδοξος, ορμητικός, αποφασιστικός και ικανότατος, εργάζεται με πείσμα και επιμονή με στόχο του να κατακτήσει την Κωνσταντινούπολη. Οργανώνει μεγάλο σε αριθμό στράτευμα, το οποίο εξοπλίζει με το σπουδαίο νέο όπλο της εποχής, ένα τεραστίων διαστάσεων

κανόνι, που του το κατασκεύασε ένας Ούγγρος εξωμότης, ο Ουρβανός. Αποκλείει την Πελοπόννησο για να μην μπορούν να φθάσουν ενισχύσεις στον Παλαιολόγο και κτίζει το φρούριο «**Ρούμελη Χισάρ**» στην Ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου. Τον Απρίλιο του 1453, επικεφαλής αναρίθμητου στρατού και ισχυρού στόλου, πολιορκεί την Κωνσταντινούπολη και στήνει τη σκηνή του απέναντι από την πύλη του αγίου Ρωμανού. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, επικεφαλής του δικού του στρατού, στήνει το στρατηγείο του στην πύλη του αγίου Ρωμανού και με θαυμαστό τρόπο εμψυχώνει τους λίγους αλλά λεοντόκαρδους υπερασπιστές της Κωνσταντινούπολης. Έφιππος επιθεωρεί τα τείχη και τους πύργους. Τον διακατέχει «**απόφασις, θέλησις αγώνος και έρως θανάτου**», κατά ένα σύγχρονό του μελετητή**.** Δίδει οδηγίες. Κατευθύνει την όλη άμυνα. Οι επιθέσεις του εχθρού αποκρούονται. Ο αγώνας συνεχίζεται, αλλά κάθε μέρα που περνά γίνεται και πιο δύσκολος.

Υποχρεωμένος να δεχτεί τη ψευδοσύνοδο της Φλωρεντίας, με την ελπίδα να επιτύχει αποτελεσματική βοήθεια από τη Ρώμη, αντιμετωπίζει με βαριά καρδιά τη διάψευση των προσδοκιών του **–** (βοήθεια ουσιαστικά δεν ήλθε από τη Ρώμη) – και τις αποδοκιμασίες των «ανθενωτικών». Κατά το Λουκά Νοταρά, η κατάσταση που είχε διαμορφωθεί θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ότι για κάποιους: « ***κρειττότερόν εστιν ειδέναι εν μέση τη πόλει φακιόλιον βασιλεύον τούρκων ή καλύπτραν λατινικήν***». Έτσι, ο Παλαιολόγος προκαλεί τη δυσπιστία των φανατικών «ενωτικών», αλλά και των Δυτικών. Ο δρόμος του είναι μαρτυρικός.

Αν και διαθέτει μόνον 8 έως 10 χιλιάδες μαχητές και ο εχθρός διαθέτει 180 έως 250 χιλιάδες, τρεις φορές περισσότερο από τον όλο πληθυσμό της Κωνσταντινουπόλεως, ο Κωνσταντίνος αποκρούει με ήρεμη μεγαλοπρέπεια προτάσεις του Σουλτάνου περί παραδόσεως με ευνοϊκούς όρους για τον ίδιο και τους άρχοντες. Ιστορική είναι η απάντηση, όπως τη διαφύλαξε ο ιστορικός της αλώσεως, Δούκας: «***Το δε την πόλιν σοι δούναι ουτ' εμόν εστίν ούτ' άλλου των κατοικούντων εν ταύτη. Κοινή γαρ γνώμη πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα της ζωής ημών***».

Στις προτρεπτικές δημηγορίες προς τους συμπολεμιστές του υπογραμμίζει τα ιδανικά για τα οποία αγωνίζονται και τα ιεραρχεί: «***Πρώτον μεν υπέρ της πίστεως ημών και της ευσεβείας, δεύτερον δε υπέρ της πατρίδος*** …». Αυτά είναι η υποθήκη του προς τους Έλληνες της τουρκοκρατίας, που γίνονται σύνθημα του αγώνα του 1821. Είναι η πνευματική γραμμή του Έθνους για τα μέχρι σήμερα αγωνίσματά του. Είναι η εθνική προσταγή για σήμερα, για αύριο, για πάντα!

Την παραμονή της τελικής εφόδου των εχθρών, επιθεωρεί τα τείχη. Δίνει οδηγίες

και στη συγκέντρωση των αξιωματούχων του, τους υπενθυμίζει: «***Εκείνοι έχουσι τας ελπίδας αυτών εις άρματα και ίππους και δύναμιν και πλήθος, ημείς δε στηρίζομεν την πεποίθησιν ημών εις το όνομα του Κυρίου, του Θεού και Σωτήρος ημών… και εις τας ημετέρας χείρας και την ρωμαλεότητα, ην εδωρήσατο εις ημάς η θεία δύναμις …». Υπογραμμίζει προφητικά: «Ο στέφανος ο αδαμάντινος εν ουρανοίς εναπόκειται ημίν και μνήμη αιώνιος και αξία εν τω κόσμω εσεται***», και καταλήγει: «***Οφείλεται κοινώς έσμεν, ίνα προτιμήσωμεν αποθανείν μάλλον η ζην***». Αυτό είναι το αντίστοιχο του « **Ελευθερία ή θάνατος**», των αγωνιστών του Εικοσιένα, στο οποίο όλοι απαντούν με μια φωνή: «***Αποθάνωμεν υπέρ της του Χριστού Πίστεως και της πατρίδος ημών***».

Ορθόδοξος την ψυχή, από πατριωτική ανάγκη «ενωτικός», για να σώσει την Πόλη, πηγαίνει στην εσπερινή Θεία Λειτουργία, που επρόκειτο να είναι η τελευταία στην Αγία Σοφία, πού το βράδυ εκείνο κατά τον Τωμαδάκη, ξαναγέμισε από Ορθοδόξους «***και οι Ορθόδοξοι ιερείς» – Πατριάρχης δεν υπήρχε – «εξωμολόγησαν, συνεχώρησαν και μετάλαβον τον υποψήφιον μάρτυρα***» (**Περ. Κιβωτός, 1953, σελ. 190).**

Εξαγνισμένος, αποχαιρετά τα ανάκτορα. Ζητά συγγνώμη από όλους, σε μια συγκλονιστική σκηνή και μετά, με συνοδεία το Φραντζή επιθεωρεί τα τείχη και τους πύργους για να βεβαιωθεί αν όλοι γρηγορούν, ο καθένας στην έπαλξή του.

Η μεγάλη έφοδος του εχθρού δεν τον αιφνιδιάζει κοιμώμενο, αλλά τον βρίσκει μαχόμενο. Ο τραυματισμός του Ιουστινιάνη, η εισβολή από την κερκόπορτα, των εχθρών, η κραυγή «***η Πόλις εάλω***», τα όσα επακολουθούν δεν κάμπτουν το φρόνημά του. Βγάζει τα αυτοκρατορικά σύμβολα, **όπως διηγείται ο Φραντζής**, « ***σύρει το ξίφος, κεντά τον ίππον και ρίπτεται ως ο Σαμψών κατά των αλλοφύλων των οποίων κατά την πρώτην συμπλοκήν εκ των τειχών απεκρέμνησεν***». Έτσι συνεχίζει τον αγώνα: «***Βρυχώμενος ως λέων και την ρομφαίαν εσπασμένην εχων εν τη δεξιά πολλούς των πολεμίων απέσφαξε και το αιμα ποταμηδόν εκ των ποδών και των χειρών αυτού έρρεεν*** …».

Πριν πέσει από τα κτυπήματα των εχθρών, ο ασύγκριτος ήρωας με το σπαθί και « ***τ’ ελληνικό κοντάριν***», κατά τον υπολογισμό της Δημοτικής Μούσας της Τραπεζούντας: «***Τρακόσιους Τούρκους έκοψε και δεκατρείς πασάδες …».***

Όταν διαπίστωσε ότι όλοι οι περί αυτόν ήρωες φονεύθηκαν**,** κατά τον ιστορικό Δούκα ανέκραξε: «***Ουκ έστι τις των χριστιανών του λαβείν την κεφαλήν μου απ'εμού***;», **ή κατά τον Κριτόβουλο**: «***Η πόλις αλίσκεται κἀμοί ζην περίεστιν;».***

Τότε αφού κτυπήθηκε «***κατά πρόσωπον και εκ των νώτων***», έπεσε νεκρός ανάμεσα στους άλλους ήρωες συναγωνιστές του!

Ο Σουλτάνος εξακρίβωσε το θάνατο του ήρωα και μάρτυρα και επέτρεψε στους χριστιανούς να θάψουν το ακέφαλο κορμί του. Η ψυχή όμως του Γένους έπλασε ότι ο Θεός έστειλε Αρχάγγελο, που τον άρπαξε απ' των εχθρών τα χέρια και τον έκρυψε κάπου, μαρμαρωμένο, αλλά ζωντανό, «... ***και καρτερεί την άγια ώρα που θάρθουν τα γραμμένα… για νά ξυπνήσει με όλα τα φουσάτα του, τον πόλεμο ν' αρχίσει και να σκορπίσει την Τουρκιά και να την κυνηγήσει*** ...». Και τούτο έγινε παρηγοριά και ελπίδα των Ραγιάδων, στα δίσεκτα τόσα χρόνια της Τουρκοκρατίας, σπονδυλική στήλη της Ιστορίας μας μέχρι σήμερα.

Αυτή τη μορφή την ηρωική και ωραία για την ιστορία και για το θρύλο, την άγια για την ελληνική ψυχή, τη σεβαστή από εχθρούς και φίλους, πρέπει να την έχουμε στα κατάβαθα της ψυχής μας, σεβαστή και αμόλυντη.

Το σύνολο των ιστορικών, δικών μας και ξένων, παραδέχονται αυτό που συνοψίζεται στη **φράση του διάσημου G. Ostrogorky**: «***Ο Κωνσταντίνος 11^{ος} αγωνίστηκε ως το τέλος και πέθανε πολεμώντας***». Την αλήθεια αυτή τη γνωρίζουν και την αναγνωρίζουν και οι Τούρκοι Ιστορικοί**. Έτσι, ο Τούρκος Ιστορικός Ισμαήλ Χαμί Τανισμέτ, αναγνωρίζει και ομολογεί: *«… Άπασαι όμως αι διαδόσεις των ξένων και τουρκικών πηγών συμφωνούν επί του σημείου οτι, ο Αυτοκράτωρ μετά την πτώσιν της Πόλεως, έλαβε προσωπικώς μέρος εις τας διεξαχθείσας σκληράς οδομαχίας και μαχόμενος ως λέων και χωρίς να παραδώση το ένδοξον ξίφος του εις τον μέγαν εχθρόν του, έπεσε ενδόξως ως ήρως. Η τουρκική ιστορία θεωρεί υποχρέωσιν να μνημονεύη μετά σεβασμού την ανάμνησιν της ἐνδόξου προσωπικότητος του Αυτοκράτορος… του οποίου ο ηρωικός θάνατος ελύπησε και αυτόν τον Πορθητήν»!***

Βεβαίως και ο Στήβεν Ράνσιμαν, ο γνωστός Άγγλος Ιστορικός, έκανε πριν μερικά χρόνια μια διαπίστωση. Γράφει ότι οι Έλληνες «... ***θυμόντουσαν εκείνη τη μαύρη Τρίτη, μια μέρα που όλοι οι πραγματικοί Έλληνες θεωρούν ακόμη ως αποφράδα, και οι ψυχές τους σκιρτούσαν και το θάρρος τους δυνάμωνε, όταν μιλούσαν για τον τελευταίο χριστιανό Αυτοκράτορα, που όρθιος και ατρόμητος μπροστά στο ρήγμα, εγκαταλειμμένος από τούς Δυτικούς συμμάχους του, απέκρουε τους απίστους, μέχρι που ο αριθμός τους τον συνέτριψε και έπεσε***

με την Αὐτοκρατορία ως σάβανό του».

Αυτό εξακολουθεί να συμβαίνει και σήμερα. Οι Έλληνες γνωρίζουν περισσότερο από τον Τούρκο Ιστορικό και τον Άγγλο ομόλογό του τί οφείλουν στον ήρωα, το μάρτυρα, τον Αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Παλαιολόγο. Εμπνέονται από τα πιστεύω του και τα ιδανικά του και συνεχίζουν να διατηρούν στη μνήμη και στην καρδιά τους, φωτοστεφανωμένη την οδηγητική και ηγετική Μορφή Του και θα της προσφέρουν πάντοτε ευλαβικά τα άνθη του σεβασμού, της ευγνωμοσύνης, του θαυμασμού και της αγάπης τους. Αιωνία ας είναι η μνήμη του.

Το κείμενο δημοσιεύεται εκ μέρους της επισήμου ιστοσελίδας της Εκκλησίας της Κύπρου